

І.І. Світлак,
канд. юрид. наук,
Вінницький соціально-економічний інститут
Університету «Україна»

Обов'язки громадян у сфері охорони здоров'я: колізійні питання теорії та практики

Стаття присвячена дослідженню проблеми визначення змісту обов'язків громадян у галузі охорони здоров'я. Автором проаналізована правова природа обов'язку громадян піклуватись про своє здоров'я та здоров'я дітей; проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення; надавати невідкладну допомогу іншим громадянам тощо.

Статья посвящена исследованию проблем определения обязательств граждан в сфере здравоохранения. Автор проанализировал правовую природу обязательств граждан заботиться о своем здоровье и о здоровье детей; проходить профилактические медосмотры и делать прививки; предоставлять неотложную помощь другим гражданам.

Article is dedicated to examining the problem of the citizens' determinations duties in industry of health protection. Author had analyzed the legal nature of duties of the citizens to take care of their health and kids' health; pass prophylactic medical reviews and do the inoculations; to give exigent help to other citizens.

Ключові слова: охорона здоров'я, обов'язки пацієнта, обов'язки у сфері охорони здоров'я.

Постановка проблеми

Стаття присвячена малодослідженій проблемі визначення обов'язків громадян у сфері охорони здоров'я. Саме багаточисельні звернення лікарів та медичних працівників з цього питання спонукали автора висвітлити дану проблему з юридичної точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання захисту прав людини в сфері охорони здоров'я широко обговорюється сьогодні на різних рівнях. Про права пацієнтів та необхідність їх захисту говорять як самі пацієнти, так і правозахисники. Проблема визначення обсягу та змісту прав громадян в сфері охорони здоров'я неодноразово була об'єктом наукових досліджень наступних вчених-юристів: З.С. Гладуна, Н.Г. Гончарова, С.В. Єрофеева, А.Н. Пищити, В.А. Рикова, І. Сенюти, С.Г. Стеценка та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Більшість сучасних досліджень присвячені проблемі формування обсягу прав пацієнта у сфері охорони здоров'я, а також визначення юридичних гарантій захисту цих прав. Незважаючи на актуальність та дискусійність наведених положень, існує й інша грань взаємовідносин пацієнт — держава — медичний працівник, про що мало хто знає. Це стосується обов'язків пацієнта як суб'єкта правовідносин у галузі охорони здоров'я. Дослідженню цього питання і присвячена данна стаття.

Конституційне та адміністративне право. Міжнародне право

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є аналіз обов'язків пацієнта з точки зору відповідальності за їх неналежне виконання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Переважна більшість громадян навіть не знають ні про свої права, а тим більше про свої обов'язки у названій сфері. Обов'язки громадян у галузі охорони здоров'я юридично закріплені у ст. 10 Основ медичного законодавства України про охорону здоров'я, зокрема:

1. обов'язок піклуватись про своє здоров'я та здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян;
2. обов'язок у передбачених законодавством випадках проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення;
3. обов'язок подавати невідкладну допомогу іншим громадянам, які знаходяться у загрозовому для їх життя і здоров'я стані;
4. виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я [2].

Проаналізуємо кожний із законодавчо визначених наших обов'язків з точки зору відповідальності за їх неналежне виконання.

1. Зміст першого обов'язку становить:

- обов'язок піклуватись про своє здоров'я;
- обов'язок піклуватись про здоров'я дітей;
- обов'язок не шкодити здоров'ю інших громадян.

Наш обов'язок піклуватись про своє здоров'я викликає відразу риторичне запитання — яка відповідальність передбачена за його невиконання. Даний обов'язок має декларативний характер, адже знайти важелі впливу на людину та зобов'язати її дбати про своє здоров'я практично неможливо.

Не поглиблюючись у дослідження змісту категорії здоров'я, а лише виходячи із загальноприйнятого тлумачення: «в узькому розумінні, здоров'я — це відсутність хвороб, а в широкому — це не тільки відсутність хвороб чи фізичних дефектів, але й стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя», можна стверджувати, що лише незначний відсоток населення України може виконати даний обов'язок, і то при умові що це відповідає їх внутрішнім переконанням. А іноді одного прагнення людини піклуватися про своє здоров'я замало, оскільки на стан здоров'я впливає чимало факторів: спосіб життя, харчування, умови праці та відпочинку тощо. Візьмемо, наприклад, харчування як фактор, що впливає на наше здоров'я та змоделюємо ситуацію: «Людина похилого віку (адже про здоров'я та відновлення його стану, як правило, замислюються люди в більш зрілому віці) прагне піклуватися про своє здоров'я, але отриманої пенсії ледь вистачає хоч на якесь харчування, не кажучи про правильне та повноцінне харчування». Чи може людина виконати свій обов'язок піклуватися про своє здоров'я в даній ситуації чи ні? По такому принципу можна змоделювати ситуацію по кожному фактору, який впливає на наше здоров'я, та прийти до невтішних висновків.

Дбати про своє здоров'я — є не лише обов'язком кожного громадянина, а й проблемою всього українського суспільства, що полягає у неефективній державній політиці охорони здоров'я, проведенні різноманітних оздоровчих, медико-санітарних та інших заходів по забезпеченню громадського здоров'я. З огляду на це, досить іронічним виглядає зміст ст. 32 Основ медичного законодавства України про

охорону здоров'я «Сприяння здоровому способу життя населення», відповідно до якої держава сприяє утвердженню здорового способу життя населення шляхом поширення наукових знань з питань охорони здоров'я, організації медичного, екологічного і фізичного виховання, здійснення заходів, спрямованих на підвищення гігієнічної культури населення, створення необхідних умов, в тому числі медичного контролю, для заняття фізкультурою, спортом і туризмом, розвиток мережі лікарсько-фізкультурних закладів, профілакторіїв, баз відпочинку та інших оздоровчих закладів, на боротьбу зі шкідливими для здоров'я людини звичками, встановлення системи соціально-економічного стимулювання осіб, які ведуть здоровий спосіб життя. В Україні проводиться державна політика обмеження куріння та вживання алкогольних напоїв. З огляду на постійну рекламу алкогольних напоїв і тютюнових виробів, що поширюється у ЗМІ, чи взагалі можна говорити про популяризацію здорового способу життя та соціально-економічне стимулювання громадян, які дбають про своє здоров'я.

Якщо визначити відповідальність за невиконання обов'язку піклуватися про власне здоров'я практично неможливо, то невиконання обов'язку піклуватись про здоров'я дітей і не шкодити здоров'ю інших громадян має чітку правову регламентацію та наслідки, передбачені цивільним, сімейним, адміністративним та кримінальним законодавством.

2. Обов'язок у випадках, передбачених законодавством, проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення — ще один обов'язок громадян.

Доцільно окремо розглядати обов'язок проходити медичні огляди та обов'язок робити щеплення, адже щодо останнього сьогодні існує ряд дискусійних питань, які потребують додаткового обговорення.

Обов'язок проходити медичні огляди, окрім Основ медичного законодавства України, конкретизується у низці спеціальних законів, зокрема: законах України, «Про охорону праці» від 14.10.1992 р., «Про попередження захворювання на СНІД і соціальний захист населення» від 12.12.1991 р., «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р., «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р., «Про боротьбу з захворюваннями туберкульозом» від 05.07.2001 р., «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.1995 р. та ін., а також ряді відомчих актів Міністерства охорони здоров'я України.

Так, згідно зі ст. 31 Основ законодавства України про охорону здоров'я організуються профілактичні медичні огляди неповнолітніх, вагітних жінок, працівників підприємств, установ і організацій з шкідливими і небезпечними умовами праці, військовослужбовців та осіб, професійна чи інша діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення або підвищеною небезпекою для оточуючих. Окрім цього, у ст. 26 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. також передбачається, що працівники підприємств харчової промисловості, громадського харчування і торгівлі, водопровідних споруд, лікувально-профілактичних, дошкільних і навчально-виховних закладів, об'єктів комунально-побутового обслуговування, інших підприємств, установ, організацій, професійна чи інша діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення і може спричинити поширення інфекційних захворювань, виникнення харчових отруень, повинні проходити обов'язкові попередні (до

Конституційне та адміністративне право. Міжнародне право

прийняття на роботу) і періодичні медичні огляди. Обов'язкові щорічні медичні огляди проходять також особи віком до 21 року.

Вважати обов'язкові медичні огляди порушенням права громадян на таємницю про стан здоров'я, на думку автора, є помилковим, адже випадки, коли особу можуть зобов'язати пройти медичний огляд в інтересах здоров'я населення чітко регламентовані:

- щодо окремих особливо небезпечних інфекційних захворювань;
- у разі загрози виникнення або поширення епідемічних захворювань;
- у галузях з небезпечними умовами праці, чи у сфері обслуговування населення або підвищеною небезпекою для оточуючих.

Отже, якщо наш обов'язок проходити медичний огляд у випадках, передбачених законодавством, не викликає сумнівів, то обов'язок громадян робити щеплення є суперечливим. Про необхідність і доцільність вакцинації, її користь, та навпаки, сьогодні існує величезна кількість різних точок зору, а у прибічників тієї чи іншої концепції є свої «за» і «проти».

На нашу думку, не викликає сумнівів обов'язок громадян робити щеплення, але тільки у разі загрози виникнення особливо небезпечної інфекційної хвороби або масового поширення небезпечної інфекційної хвороби на відповідних територіях та об'єктах, за умови, що порядок та підстави такого обов'язкового щеплення мають бути чітко регламентованими. У всіх інших випадках це не обов'язок, а право громадян приймати добровільно та самостійно рішення — робити щеплення або ні. Нажаль, чинне законодавство з цього приводу не містить переліку захворювань та випадків, при яких щеплення є саме обов'язковим, а не рекомендованим заходом. Календар профілактичних щеплень в Україні містить перелік саме рекомендованих щеплень, чим суперечить положенням ст. 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» про обов'язковість щеплень. Отже, з метою усунення неоднозначного тлумачення вказаного обов'язку, в законодавстві мають бути чітко зафіксовані підстави та умови проведення обов'язкового щеплення, і тільки в такому випадку в разі невиконання названого обов'язку можна говорити про настання відповідальності.

3. Обов'язок подавати невідкладну допомогу іншим громадянам, які знаходяться у небезпечному для їх життя і здоров'я стані — наш громадський обов'язок, передбачений чинним законодавством.

В повсякденному житті нерідко трапляються випадки, коли на вулиці можна побачити людину у безпорадному стані просто неба ніхто не може дати стовідсоткової відповіді що сталося — серцевий напад, або кома у хворого на цукровий діабет. Як правило, відразу думають, що людина знаходиться у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Кожен може по-різному поводитися в подібній ситуації, керуючись власним міркуванням та сумлінням, але чинне законодавство чітко передбачає правові наслідки за невиконання громадського обов'язку щодо надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Мало хто з пересічних громадян знає, що невиконання в даному випадку обов'язку надати допомогу особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані тягне настання саме кримінальної відповідальності відповідно до статті 136 Кримінального кодексу України. В даній статті Кримінального кодексу йдеться про притягнення до кримінальної відповідальності саме звичайних

громадян (не медичних працівників чи представників відповідних служб порятунку) у разі ненадання допомоги (неповідомлення у належні установи тощо).

Висновки

Отже, у представленій статті розглянуті обов'язки громадян у сфері охорони здоров'я, дана нормативна та аналітична характеристика кожного обов'язку. Але не слід ці обов'язки ототожнювати з обов'язками пацієнта у сфері охорони здоров'я, адже статусу пацієнта ми набуваємо лише тоді, коли звертаємось до закладів охорони здоров'я або до медичного працівника за медичною допомогою (медичною послугою), і коли нам надається медична допомога (медична послуга), тому висвітлення обов'язків громадян як пацієнтів має бути предметом окремого обговорення та дискусії.

Література

1. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. — М. — Русский язык, 1991. — С. 231.
2. Основи медичного законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року // www.liga.net.